

4. Edwards D. Art therapy. Sage. 2014
5. Hacmun I., Regev D., Salomon R. Artistic creation in virtual reality for art therapy: A qualitative study with expert art therapists. *The Arts in Psychotherapy*. 2021. Iss. 72.
6. Keulen-de Vos M., de Vogel V. Do Changes in Emotional States Predict Therapy Alliance in Dutch Male Offenders in Mandated Clinical Care?. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*. 2022. Iss. 66(5). pp. 625-644.
7. Kottman T., Meany-Walen K. K. Doing play therapy: From building the relationship to facilitating change. Guilford Publications. 2018.
8. Malchiodi C. A. Humanistic approaches. *Handbook of art therapy*. 2003. Pp. 58-71.

Людмила Завацька

кандидат педагогічних наук, професор
директорка ННІ психології та соціальної роботи
Національний університет «Чернігівський колегіум»
імені Т.Г.Шевченка
м. Чернігів, Україна

ДОСЛІДЖЕННЯ ГОТОВНОСТІ ПЕДАГОГІВ ДО СТВОРЕННЯ ІНКЛЮЗИВНОГО ОСВІТЬОГО СЕРЕДОВИЩА

У статті пропонуються результати дослідження готовності педагогів до створення інклюзивного освітнього середовища. Здійснений аналіз: усвідомлення і розуміння вчителями основних принципів і завдань інклюзивної освіти; ставлення респондентів до забезпечення запровадження інклюзивної освіти наявною нормативно-правовою базою; готовності педагогів до роботи в умовах інклюзивного освітнього середовища та здатності долання бар'єрів у роботі з дітьми з особливими освітніми потребами.

Ключові слова: *інклюзивне освітнє середовище, діти з особливими освітніми потребами, педагоги, фахова діяльність в інклюзивному освітньому середовищі.*

Необхідність звернення до проблеми готовності педагогічної спільноти до створення інклюзивного освітнього середовища обумовлена тим, що, незважаючи на активний розвиток інклюзії в Україні, наукове обґрунтування її можливостей, функціонування та розширення ідеї інклюзивної освіти, появи інклюзивних закладів освіти, освітяни не зможуть розв'язати її самостійно без формування інклюзивної культури освітніх установ та подолання застарілих стереотипів організації освітнього процесу без «особливих» учнів.

Сучасні дослідники притримуються думки, що «середовище» з точки зору освіти набуває ознак «освітнього середовища» завдяки різноплановим соціальним контактам, удосконаленню комунікативних навичок, конструктивній співпраці учасників освітнього процесу з урахуванням

динамічного розвитку його компонентів для забезпечення якісної освіти та соціалізації дітей з особливими освітніми потребами.

Наукові розвідки щодо концептуальних аспектів інклюзивної освіти дітей з особливими освітніми потребами, організації інклюзивного освітнього середовища здійснюють О.Дорошенко, В.Засенко, І.Калініченко, В.Коваль, Т.Кожекіна, А. Колупаєва, Л. Прохоренко, О. Рассказова, В.Синьов, Н.Софій, Г.Супрун, Л.Сухарева та ін.

Метою пропонованої статті є дослідження готовності педагогів до створення інклюзивного освітнього середовища в закладі загальної середньої освіти.

Готовність до роботи в інклюзивному середовищі, а відтак і його створення, транспонує комунікативні, емпатійні, толерантні компетенції педагога на безбар'єрний освітній процес.

Нами було проведено дослідження готовності педагогів Чернігівського ліцею № 22 до створення інклюзивного освітнього середовища. Авторська анкета складалась з 15 питань, які передбачали розгорнуті відповіді.

Перший блок питань стосувався усвідомлення і розуміння вчителями основних принципів і завдань інклюзивної освіти. Було з'ясовано, що 100% респондентів розуміють сутність інклюзивної освіти. Ми вважаємо, що це є результатом актуальності теми, а також значної кількості наукових досліджень на публікацій в галузі інклюзії. 47% опитаних досить детально знайомі з основними принципами інклюзивної освіти, що свідчить про їх професійний інтерес щодо реформування освіти. Проте 53% респондентів частково змогли охарактеризувати принципи інклюзії. Вважаємо, що причинами цього можуть бути: відсутність або уникнення спілкування та взаємодії з дітьми з особливими освітніми потребами, а відтак небажання поглиблювати свої знання з даної проблеми; також мотивом може слугувати наявність у ліцеї всього двох інклюзивних класів.

Відповідаючи на наступне питання 23% респондентів зазначили, що нормативно-правова база в Україні забезпечує запровадження та розвиток інклюзивної освіти. 20% вважають, що існуюче законодавство не достатньо забезпечує можливості розвитку інклюзії. Цінним є те, що педагоги деталізували свої відповіді такими поясненнями: недосконалість та прогалини у законах, постановах, нормативно-правових актах; законодавча база носить дещо декларативний характер; зазвичай не достатньо чітко зазначаються шляхи, форми, методи та особливості організації інклюзивного середовища. Але 57% респондентів відзначили, що постійні зміни та розробка нових нормативно-правових документів є рушієм у запровадженні та розвитку інклюзивної освіти.

На запитання стосовно найбільш ефективної форми навчання для дітей з особливими освітніми потребами – 67% респондентів відповіли, що для таких дітей це інклюзивна освіта. В той же час 27% опитуваних віддають перевагу індивідуальному навчанню. Можливо це пов'язано з відсутністю досвіду роботи з такими дітьми, або ж педагоги знаходяться

під впливом наявних досі у суспільстві стереотипів про навчання «особливих» дітей. 6% опитаних впевнені, що форма навчання залежить нозології та особистісного розвитку дитини. Така думка є цілком виправданою, оскільки освітній процес орієнтований на користь дитині з особливими освітніми потребами.

Другий блок питань стосувався безпосередньо готовності педагогів до роботи в умовах інклюзивного освітнього середовища. На питання «Чи розумієте ви сутність поняття «інклюзивне освітнє середовище»? 67% респондентів дали позитивну відповідь з коментарями. 33% у своїх відповідях не зовсім точно характеризували зазначене поняття і плутали з поняттям «інклюзивна освіта». Метою наступного питання було визначити чи створене інклюзивне освітнє середовище у закладі освіти. Результати опитування показали, що на думку 30% респондентів інклюзивне освітнє середовище в закладі освіти створене. Проте 70% педагогів не вважають наявність такого середовища в їхньому закладі. На наш погляд такі відповіді корелюють з питанням розуміння педагогами поняття «інклюзивне освітнє середовище». Фахівці, котрі розуміють значення інклюзивного навчання та важливість створення інклюзивного освітнього середовища об'єктивно та виправдано можуть вважати, що належні умови та компоненти для організації такого середовища відсутні. Також результати відповіді на це питання пов'язані з тим, що в закладі наявні тільки два інклюзивні класи на рівні початкової школи.

Цікавими є відповіді респондентів щодо визначення достатніх умов для організації інклюзивного освітнього середовища. 23% педагогів вважають, що достатньо в закладі створити безбар'єрний архітектурний простір. Наразі ми знову бачимо підтвердження попередніх висновків стосовно не повного розуміння сутності поняття «інклюзивне освітнє середовище» та недостатня обізнаність педагогічних працівників закладу щодо особливостей впровадження вищезазначеного явища. 77% респондентів зазначили, що забезпечення безбар'єрного архітектурного простору недостатня умова для організації інклюзивного освітнього середовища. Обґрунтовуючи свою думку вони зазначили, що для успішного створення та функціонування інклюзивного освітнього середовища, окрім безбар'єрності необхідне навчально-методичне забезпечення; наявність підготовлених фахівців, орієнтованих на роботу з дітьми з особливими освітніми потребами; узгодженість між усіма учасниками освітнього процесу; залучення фахівців спеціальної освіти до навчально-виховної роботи в інклюзивному освітньому закладі.

Усі, без виключення, педагоги (100%) впевнені, що спільна діяльність із здоровим дітьми в умовах інклюзивного освітнього середовища позитивно впливає на дітей з особливими освітніми потребами. Коментуючи свої відповіді понад 70% респондентів зазначили, що така взаємодія сприяє соціалізації всіх дітей. Діти з особливими освітніми потребами вчаться встановлювати дружні відносини, мають змогу

розвивати свої комунікативні навички. Окрім цього, вони мають чудову можливість відчувати себе частиною суспільства.

На питання «Чи відчували Ви бар'єри у роботі з дітьми з особливими освітніми потребами?» 83% відповіли, що не відчували бар'єрів. 17% відповіли «так, бар'єри були», 9% зазначили, що це відбувалось на початку роботи. Ми вважаємо, що відчуття бар'єрів може бути спричинене недостатньою компетентністю, відсутністю досвіду роботи з дітьми з особливими освітніми потребами, або низькою психологічною стійкістю педагогів. Відповідно керівництву ліцею ми рекомендували посилити роботу з педагогічними працівниками. Оскільки одним із компонентів успішного створення та функціонування інклюзивного освітнього середовища є наявність педагогів готових до роботи в інклюзивних класах.

Отже, у підсумку нашого дослідження, можна зробити висновок, що тема інклюзивної освіти не є новою для педагогічних працівників. Але деякі аспекти цього явища все ж залишаються незрозумілими для учасників освітнього процесу. Для успішного функціонування інклюзивного освітнього середовища необхідне розв'язання ключових проблем: створення доступного, безбар'єрного освітнього середовища; підвищення компетентності педагогічних працівників; запобігання професійному вигоранню; визначення позицій співпраці всіх учасників освітнього процесу для забезпечення різновекторного розвитку дітей з особливими освітніми потребами.

Список використаних джерел

1.Калініченко І.О. Особливості формування інклюзивного освітнього середовища для забезпечення всебічного розвитку дитини. URL: <http://ap.uu.edu.ua/article/80>

2.Колупаєва А.А., Таранченко О.М. Інклюзивна освіта: від основ до практики: монографія – Київ: ТОВ «АТОПОЛ», 2016.152 с.

3.Прохоренко Л.І., Баб'як О.О., Недозим І.В., Баташева Н.І. Бар'єри в навчанні та участі дітей з когнітивними порушеннями: особливості розвитку дітей із ЗПР, РАС, ГРДУ. Чернівці: «Букрек», 2018. 31 с.

4.Тимошко Г.М., Гладуш В.А. Розвиток комунікативної компетентності педагогів в умовах інклюзивного освітнього середовища: монографія – Ніжин: Видавець Лисенко М.М., 2023.192 с.

Олексій Ключко

кандидат педагогічних наук, доцент
доцент кафедри соціальної роботи
і менеджменту соціокультурної діяльності,
Сумський державний педагогічний
університет імені А.С.Макаренка
м. Суми, Україна

Альона Волкова

здобувач вищої освіти ІV курсу,
Сумський державний педагогічний